

Wpływ szacowania ryzyka badania *na jakość audytu finansowego*

Sprawozdawczość finansowa każdej jednostki ma odzwierciedlić stan posiadanego majątku, źródła jego finansowania oraz wynik prowadzonej działalności w ustalonym okresie. Dzięki odpowiedniej agregacji informacji inwestorzy mogą porównywać dane pomiędzy różnymi jednostkami.

autor DARIUSZ SZYMAŃSKI

foto: RSM Poland

o autorze

biegły rewident, pracuje
w RSM Poland KZWS
Audyt jako Senior
Manager. Realizuje
projekty z zakresu
audytu w jednostkach
o zróżnicowanym
profilu działalności
(usługowej,
deweloperskiej,
handlowej oraz
produkcyjnej)

**Cele
szacowania
ryzyka**

To z kolei przyczyniło się do stworzenia jednolitych zasad postępowania zarówno przy gromadzeniu, jak i prezentacji danych sprawozdawczych, w wyniku czego powstały standardy postępowania, którym nadano odpowiednio wysoką rangę w systemie prawnym naszego kraju, tj. formę ustawy¹. W dobie globalizacji powstały także standardy mające na celu ujednolicenie zasad postępowania w procesie sprawozdawczości o zasięgu międzynarodowym, a w szczególności – Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej². Mimo zdefiniowania standardów postępowania w zakresie sprawozdawczości finansowej, co doprowadziło do obowiązku sporządzania sprawozdań finansowych w jednolitej formie oraz zakresie, coraz częściej spotykamy się z koniecznością uwiarygodnienia tego rodzaju danych. Nadanie tego typu informacjom atrybutu wiarygodności dokonywane jest przez zbadanie sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta i wydanie na tej podstawie stosownej opinii o wiarygodności danych. W tym celu rozwinęła się odrębna dziedzina wiedzy, jaką jest rewizja finansowa, która – podobnie jak zasady rachunkowości – podlega stopniowej standaryzacji³.

1 Od samego początku zmian systemowych, jakie zachodziły w Polsce w latach 90., wprowadzono rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 15 stycznia 1991 roku w sprawie zasad prowadzenia rachunkowości. Następnie powstał akt prawny wyższej rangi, tj. ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości, która od tego momentu podlegała wielokrotnym aktualizacjom.

2 Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB) w latach 1983-2001 publikował kolejne Międzynarodowe Standardy Rachunkowości. Od 2001 roku publikacją rozwiązań międzynarodowych zajmuje się Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB), która zarówno aktualizuje istniejące, jak i publikuje nowe standardy, zwane obecnie Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej.

3 W Polsce w 2002 roku obowiązywały Normy wykonywania zawodu biegłego rewidenta, które w 2010 roku zostały zmienione oraz opublikowane w formie Krajowych Standardów Rewizji Finansowej. W celu pełnego dostosowania pracy polskich biegłych rewidentów do międzynarodowych standardów od 2017 roku (dla podmiotów uprawnionych do badania sprawozdań finansowych jednostek zainteresowania publicznego) i od 2018 roku (dla pozostałych podmiotów uprawnionych) w Polsce będą obowiązywały Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej.

Należy podkreślić, że każdy biegły rewident, podejmując się oceny sprawozdania finansowego, musi – poza posiadaniem odpowiedniej wiedzy z dziedziny rachunkowości i rewizji finansowej – przestrzegać wielu innych zasad, w tym w zakresie etyki zawodu. Tym zagadnieniom należałoby poświęcić co najmniej oddzielny artykuł.

PO CO SZACUJEMY RYZYKO BADANIA?

Jak już wspomniano, celem rewizji finansowej jest zapewnienie, że dane finansowe zawarte w sprawozdaniu finansowym są rzetelne oraz odzwierciedlają rzeczywistą sytuację finansową jednostki. Aby sformułować tego typu zapewnienie, należy wykonać szereg różnorodnych procedur sprawdzających, których łączny wynik powinien potwierdzić prawdziwość danych bądź też jej zaprzeczyć.

Powstaje zatem pytanie, jak należy to zrobić? Może się wydawać, że dokładne sprawdzenie „wszystkich możliwych” obszarów zapewni najwyższy poziom jakości badania. W praktyce okazuje się jednak, że wykonanie takiego zakresu procedur kontrolnych jest niemożliwe do zrealizowania. Wynika to zarówno ze zbyt dużej różnorodności zagadnień, jakie mogłyby generować nieprawidłowości, jak i z faktu, że podejście takie byłoby nieracjonalne z punktu widzenia efektywności pracy audytora. Wiązałoby się ono z koniecznością zaangażowania ogromnych środków, aby przeprowadzić poszczególne kontrole, a i tak prawdopodobnie okazałoby się, że jest jeszcze jakaś procedura, która mogłaby zostać dodatkowo wykonana.

Jeżeli zatem nie ma racjonalnej możliwości (ani, jak się wydaje, także potrzeby) przeprowadzenia kompleksowego sprawdzenia wszystkich zagadnień, praca biegłego rewidenta powinna być właściwie ukierunkowana na najważniejsze obszary. Oznacza to, że od samego początku należy tak ją zaplanować, aby obszary działalności jednostki, które mogą wygenerować największe nieprawidłowości, poddać szczegółowej kontroli.

Aby zidentyfikować obszary, które powinny podlegać szczegółowej kontroli, biegły rewident

musi oszacować poszczególne składowe ryzyka badania. Oznacza to wyselekcjonowanie z wielu zagrożeń, na jakie jest narażona każda organizacja, tych ryzyk, które zdaniem audytora mogą istotnie wpłynąć na zniekształcenie danych zaprezentowanych w sprawozdaniu finansowym. Należy tu podkreślić, że decydującą rolę w tym procesie stanowi profesjonalny osąd biegłego rewidenta⁴, który – wykorzystując posiadaną wiedzę i swoje doświadczenie – wskazuje obszary działalności jednostki, które jego zdaniem mogą powodować największe zagrożenie dla rzetelności sprawozdania finansowego.

Badając każde sprawozdanie finansowe, można wyodrębnić kilka podstawowych rodzajów ryzyka, które są nieco odmiennie definiowane w dotychczas obowiązujących w Polsce Krajowych Standardach Rewizji Finansowej oraz rozwiązaniach międzynarodowych. Biorąc pod uwagę, że niebawem także w Polsce będziemy stosować rozwiązania Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej, poniżej przedstawiono to podejście.

Podstawowym kryterium podziału ryzyka badania na składowe jest potencjalny wpływ biegłego rewidenta na jego realizację (zaistnienie), dlatego też wyróżnia się:

a. ryzyko niezależne od biegłego rewidenta – wynika ono z charakteru jednostki (branży), a także z otoczenia, w którym działa dana jednostka. Z reguły sama jednostka stara się eliminować (ograniczać) w swojej działalności zachowania, które jej zdaniem mogłyby spowodować zniekształcenie danych prezentowanych w sprawozdaniu finansowym. W tym celu kierownik jednostki wprowadza procedury kontrolne, które mają za zadanie nie tylko zapobiegać powstawaniu nieprawidłowości, ale także uruchamiać działania naprawcze w razie ich zaistnienia. Biegły rewident przeprowadzający badanie sprawozdania finansowego nie ma jednak żadnego wpływu na zaplanowanie i funkcjonowanie tego rodzaju procedur zabezpieczających – a zatem

+ Aby zidentyfikować obszary, które powinny podlegać szczegółowej kontroli, biegły rewident musi oszacować poszczególne składowe ryzyka badania. Oznacza to wyselekcjonowanie z wielu zagrożeń, na jakie jest narażona każda organizacja, tych ryzyk, które zdaniem audytora mogą istotnie wpłynąć na zniekształcenie danych zaprezentowanych w sprawozdaniu finansowym.

nie może zarządzać tym ryzykiem. Dlatego też tego rodzaju ryzyko w nomenklaturze międzynarodowej jest określane ryzykiem istotnego zniekształcenia (istotnej nieprawidłowości),

b. ryzyko zależne od biegłego rewidenta – jest to ryzyko, że biegły rewident w toku swojego postępowania nie wykryje (przeoczy) nieprawidłowości, które mają istotny wpływ na rzetelność sprawozdania finansowego. W tym przypadku to właśnie audytor, projektując odpowiednie procedury kontrolne, wpływa na możliwość powstania tego zagrożenia. Ryzyko to odzwierciedla skuteczność zaplanowanych i zrealizowanych przez biegłego rewidenta procedur badania i jest ono określane jako ryzyko przeoczenia.

⁴ *Rewizja Sprawozdań Finansowych*, praca zbiorowa pod redakcją D. Krzywydy. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2012, s. 22.

ROZPOZNANIE JEDNOSTKI ORAZ JEJ ŚRODOWISKA A IDENTYFIKACJA ZAGROŻEŃ

Nie sposób w tak krótkim artykule przeanalizować wszystkich składowych ryzyka badania, warto jednak zwrócić uwagę na podstawowe obszary wpływające na to zagadnienie. Wyboru obszarów do analizy dokonano z uwzględnieniem ewentualnej możliwości zarządzania danym ryzykiem przez jednostkę.

Jednym z początkowych zadań biegłego rewidenta jest zapoznanie się z działalnością danej jednostki (co ma na celu zidentyfikowanie słabych oraz mocnych stron funkcjonowania organizacji). Na tym etapie przeprowadza się szereg rozmów (wywiadów) z personelem różnych szczebli, które mają umożliwić tzw. rozpoznanie (zdefiniowanie) podstawowych procesów działalności. Audytorzy zapoznają się także z wewnętrznymi dokumentami (instrukcjami, regulaminami), tj. procedurami postępowania, jakie zostały wprowadzone do stosowania przez kierownika jednostki. Pozwala to na ocenę, czy procedury te są dostosowane do rozmiaru oraz zasad funkcjonowania jednostki. W kolejnym etapie pracy następuje porównanie opisanych procedur z rzeczywistością, ponieważ niejednokrotnie to, co wynika z wewnętrznych instrukcji, odbiega od stosowanej praktyki. Dzięki wyodrębnieniu w działalności organizacji ważnych oraz powtarzających się czynności, składających się na kluczowe procesy prowadzenia działalności, biegły rewident powinien stworzyć tzw. mapę poszczególnych procesów. Dzięki niej można zidentyfikować kluczowe punkty kontrolne, jakie zdaniem audytora powinny podlegać szczególnemu nadzorowi przez personel jednostki (z uwagi na ich podatność na wystąpienie ryzyka, które mogłoby wpływać na rzetelność sprawozdania finansowego). Przykładowo w każdej jednostce realizowany jest proces zamawiania materiałów wykorzystywanych w działalności. Niejednokrotnie ich wartość stanowi istotną część ogólnych kosztów, a zatem wydawać by się mogło, że każdy zakup powinien być dokładnie przemyślany i dostosowany do potrzeb planowanej produkcji.

Bardzo często tak właśnie się to odbywa, ale można też spotkać się z przypadkiem, gdy firma dokonuje zakupu nowych materiałów potrzebnych do produkcji, mimo że tego typu materiały są już w jej posiadaniu (przechowywane w innym magazynie). Brak procedury obowiązkowego porównywania planowanego zamówienia na materiały z rzeczywistym stanem magazynowym jednostki może doprowadzić do zgromadzenia nadmiernych zapasów, co w konsekwencji spowoduje ich „zaleganie” oraz ryzyko zawyżenia wartości zapasów zaprezentowanych w sprawozdaniu finansowym. Kolejnym obszarem podlegającym analizie przy szacowaniu składowych ryzyka badania jest ocena środowiska, w jakim działa jednostka, tj. tego, w jaki sposób otoczenie wpływa na powstawanie lub też ograniczanie nieprawidłowości. Przykładowo, jeżeli jednostka funkcjonuje w ustabilizowanej sytuacji prawno-ekonomicznej, to z wyprzedzeniem może ona planować i reagować na zmieniające się warunki otoczenia. Jeżeli mamy do czynienia z nieprzewidywalnością zmian bądź też brakiem jakichkolwiek regulacji prawnych, rynek podatny jest na dość szybkie i niespodziewane zmiany. Decyzje podejmowane przez kierownictwo jednostki – mimo że początkowo wydawały się racjonalne – są zatem obciążone dużym ryzykiem, na które jednostka nie ma wpływu. W skrajnym przypadku może dojść do sytuacji, kiedy poczynione przez jednostkę plany legną w gruzach, ponieważ zmieniają się zasady funkcjonowania otoczenia gospodarczego. Przejawem takiej sytuacji jest także funkcjonowanie na rynku tzw. nieuczciwej konkurencji. W każdym z tych przypadków jednostka narażona jest na duże ryzyko, którego skutki mogą znaleźć odzwierciedlenie w sprawozdaniu finansowym (np. zawyżenie wartości aktywów bądź ryzyko zaniżenia zobowiązań).

EFEKTYWNE WYKORZYSTANIE PLANU BADANIA

Każda działalność powinna być prowadzona w sposób planowy, tym bardziej w sytuacji, gdy

podczas badania sprawozdania finansowego należy zweryfikować dziesiątki, a czasem setki czynników wpływających na jego jakość. Dlatego obecnie w pracy audytora bardzo duży nacisk kładzie się na proces planowania, który, jak opisałem powyżej, powinien zapewnić identyfikację najistotniejszych obszarów ryzyka badania. Dzięki temu audytor może odpowiednio zareagować na poziom oszacowanego ryzyka (tj. zaplanować właściwe procedury badania), aby w końcowym etapie swoich prac wyrazić rzetelną ocenę weryfikowanego sprawozdania finansowego.

Innym ze sposobów podnoszenia efektywności pracy audytora jest możliwość takiego zaplanowania procedur badania, aby większość czynności została wykonana przez osoby współpracujące z biegłym rewidentem, a nie bezpośrednio przez osobę posiadającą uprawnienie zawodowe. Szczególnie istotne jest to wówczas, aby poszczególni członkowie zespołu zajmujący się realizacją danego

audytu od początku wiedzieli, jakie zadania są im stawiane. Należy podkreślić, że przy tak zorganizowanym działaniu praca poszczególnych współpracowników podlega nadzorowi (weryfikacji) przez biegłego rewidenta, który ostatecznie ponosi odpowiedzialność za cały proces badania. Poza bezpośrednią weryfikacją opracowywanej przez współpracowników dokumentacji z badania dość często stosuje się także okresowe spotkania całego zespołu, podczas których omawiane są dotychczasowe efekty pracy. W wyniku takiej analizy często konieczne jest dokonywanie zmian uprzednio zaplanowanych procedur kontrolnych, ponieważ może się okazać, że choć na początku badania jakiemuś ryzyku przypisano małą wagę, to po wykonaniu kilku czynności kontrolnych ocena ryzyka ulegnie zmianie (w takim przypadku pogłębione procedury kontrolne mogą się okazać niezbędne). Należy jednak podkreślić, że tego typu zmiany muszą każdorazowo znaleźć

odzwierciedlenie (wraz z uzasadnieniem) w dokumentacji z badania.

Inną formą zwiększenia efektywności pracy, jaka może być zaplanowana przez audytora, jest możliwość wykorzystania przez biegłego rewidenta efektów pracy samej jednostki. W szczególności chodzi tu o wykorzystanie funkcjonujących w danej organizacji procedur kontrolnych. Jeżeli audytor w procesie badania przekona się, że jednostka prawidłowo zaplanowała i przeprowadza procedury sprawdzające, nie ma przeszkód, aby w pracy biegłego rewidenta wykorzystać efekty tych kontroli. Należy jednak zawsze mieć na uwadze, że tego rodzaju dowody badania mają niższą wartość dowodową niż procedury wykonane bezpośrednio przez zespół badający sprawozdanie finansowe.

CO WPŁYWA NA JAKOŚĆ PRACY AUDYTORA?

Z uwagi na różnorodność czynników, jakie mogą wpływać na jakość pracy biegłego rewidenta, a co za tym idzie – na jakość wydanej przez niego opinii, nie sposób w pełni opisać wszystkich możliwości. Należy jednak podkreślić, że elementem determinującym

pracę całego zespołu jest właściwe zaplanowanie procesu badania. Plan badania musi być zawsze ukierunkowany przede wszystkim na ograniczenie istotnych ryzyk, jakie zostaną zidentyfikowane przez biegłego rewidenta. Właściwe oszacowanie poszczególnych składowych ryzyka badania oraz odpowiednia reakcja biegłego rewidenta na to ryzyko (tj. zaplanowanie odpowiednich procedur kontrolnych) powinny zapewnić właściwą jakość wydanej opinii.

Na zakończenie warto dodać, że osiągnięcie właściwego efektu pracy audytorów zależy także, poza opisanymi w tym artykule zagadnieniami, od systematycznego podnoszenia kwalifikacji nie tylko osób zajmujących się badaniami sprawozdań finansowych, ale także służb finansowo-księgowych, które odpowiadają bezpośrednio za ich przygotowanie. Oczywiście, ciągle zmieniająca się rzeczywistość oraz przepisy prawa nie ułatwiają procesu edukacji, ale długofalowa współpraca z osobami mającymi doświadczenie w weryfikacji danego rodzaju sprawozdań finansowych powinna przynieść spodziewane efekty. ✕